

MÓSER ZOLTÁN

Látványok, helyszínek, énekek

ADY ENDRÉVEL A MÍTOSZOK ÉS A „ZENEI HANGOK ORSZÁGÁBAN”

Babonás történetek, hiedelmek

Vallomással kezdem írásomat: e vallomás a szombathelyi Ungaresca Táncegyüttes több mint három évtizeddel ezelőtti nyári táborába vezet vissza. Itt fotósként egy hetet töltöttem a néptánckutató Pesovár Ernő, az együttes vezetőjének meghívására. Nap mint nap figyeltem a próbákat: így és itt ismertem meg a „szép magyar tánc”-okat. Az egyik próba után – ahol négy legény körben táncolt egy mezőszégi ritka magyart –, azt mondtam Pesovár Ernőnek, hogy olyan ez a lassú tánc, és olyan ez a zene¹, mint az „özvegy legények tánca”. Attól kezdve ez lett – és máig megmaradt – a szám címe, és előadásokon előtte mindig elhangzik Ady verse is.

Adynak e misztikus, középkori „haláltánc” motívumot is magába rejtő, azt feldolgozó verse az egyik legkedvesebb költemény számomra, amelyet Érmindszent határát járva magam elé próbáltam idézni. Akkor itt a dohos várak ó termei helyébe már ismert várromokat tettem gondolatban: Déva vára, Gimes vára, Somló vára került Ady szülőfalujának határába, a szelíd dombra, a méla lankára, ahol tán „klastrom állt egykoron”.

A vers jelentéséről, magyarázatáról számos tanulmány íródott, a keletkezésének körülményeit, helyét és idejét is pontosan megírta Bölöni György felesége, Itóka a Bécsi Magyar Újságban. Ez tehát ismert, ezért erről most nem szólok, csupán a Szent György-napi gazdag szokások és hiedelmek közül azt a babonás hiedelmet említtem meg, amelyre a vers is épül.

¹ Hanglemezen: Észak-Mezőszégi Magyar Népzene I. Bonchida és Válaszút. A/1. Ritka magyar

Ezen az egyik legjelentősebb boszorkányos napon – a másik a Luca napja a néphagyományban – a tiszaburai idős emberek szerint a határbéli keresztútnál gyülekeztek, „gyösmékeltek” a boszorkányok, s ezért nem volt tanácsos éjszakának idején a határban járni. „A népi hiedelem szerint Szent György éjszakáján a földbe rejtett kincs megtisztul, felveti a lángját. Van ahol kettő, másutt hétévente történik ez meg.”² A gyimesi Ciherek patakán így panaszkodott az egyik férfi: „Szent György-napkor – mondták – arany van elásva, s kigyúl. De hát én nyolcvanhárom esztendő vagyok, én es eleget vártam, hogy valahol kigyúl; na jártam ki, szegény vagyok, hogy legyenek gazdag – de nem gyúlt.”³

A kincskereséssel kapcsolatban a következő berettyóújfalui élményt jegyezték föl: „A Leszkai kocsisal is kimentek Szentgyörgy iccakáján oda, ahol lángot láttak. Csak úgy bömböltek a bikák. Három bömbölés hallatszott. Arra tartotta balkézzel a kezét az egyik, amerről a bömbölést hallotta (látni nem lehetett, csak hallani), a másik addig kiásta a pinzt. Ott ment el egy hosszúszakállú ősz, öreg ember s azt mondta: jól tették, hogy kiásták, nem kell tovább őrizze... s eltűnt.”⁴

Fontos követelmény és előírás volt, hogy a botalt megjelölt kincs helyét szótlankul kell kiásni.⁵ Vagyis a némaság szigorú követelmény kincskeresés alkalmával. A hagyományos magyar néphit sok olyan mágikus eljárást, hiedelemcselekményt ismert, amit némán kellett végezni. (Ilyen például a Szent György-napi harmatszedés is.)⁶

A kunmadarasiak úgy tartják – írja Barna Gábor néprajzkutató –, hogy a Szent György nap éjszakáján a lelkek megjelennek.⁷ Másutt azt tartja a hiedelem, hogy a határ, a legelő egyes pontján ördögök táncoltak ezen az éjjelen. Szendrey Ákos könyvében⁸ is sok adatot találunk Szent György nappal kapcsolatban, a „boszorkányok éjféli gyűléseiről”, a kakasszóig tartó összejövetelekről, ahol a boszorkányok ettek, ittak, mulattak, táncoltak.

A boszorkányok, az ördögök, de az elhalt lelkek táncolása, mulatása Szent György éjjelén: ezen motívumra, hagyományra, babonára épül tehát Ady verse, és ezt a táncot véltem ott meglátni és meghallani azon a próbán, abban a mezősségi lassú legényesben.

*

Amit Papp Viktor ír Ady gyermekkori zenei élményeiről, az lényegében nem más, mint szép költői megfogalmazása egy általános sejtelemnek, amelynek lényege: Ady otthonról hozott magával népdalt, népköltészeti emlékeket, élményeket.⁹

„A sejtő, finom és borús dalok, misztikus dalok nótázását először az érmindszenti szelek dudorászták érzékeny fülébe – írja az *Ady és a zene* című emlékezésében. – Furulyaszó, kolump, ünnepi kántálás tölti be a Kraszna-Szamos országát.”

² Barabás László: Forog az esztendő kereke (Sóvidéki népszokások). Marosvásárhely, 1998., 206.

³ Magyar Zoltán: A csángók mondavilága. Gyimesi csángó népmondák. Budapest, 2003., 33.1

⁴ Sándor Mihályné: Egy bihari asszony hiedelmei. FA. 4. 1976., 206.

⁵ Erdész Sándor: Nyírség. Bp., 1974., 292.

⁶ Gulyás Éva: Jászdózsai hiedelmek FA 4. 1997., 227–229.

⁷ Barna Gábor: Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén. Bp., 1979., 98.

⁸ Szendrey Ákos: A magyar néphit boszorkánya. Bp., 1986.

⁹ Az itt található Papp Viktor-idézetek az *Ady és a zene* című visszaemlékezésből valók, amely megjelent a Nyugat, 1919., 4-5., Adyra emlékező számában.

Révai József *Ady* című, először 1945-ben megjelent könyvében ezt írja a költő és a népköltészet kapcsolatáról: „Versei tele vannak megbabonázott tájakkal és varázslatokkal... De *Ady* szerelmi költészete is át meg át van szöve babonás rejtelmekkel... Adynak ez a babonákkal és kísértetekkel benépesített világa hasonlít a népköltészet csodavilágához.”¹⁰

E csodavilágra, az *Ady* költészetében fellelhető magyar népmesei motívumokra, meseélményekre figyelve Sára Péter hosszú és részletező tanulmányt készített 1977-ben.¹¹ Ebben – joggal – figyelmeztet arra az eltúlzott értékelésre, amit a francia irodalom nagy szerepének tulajdonítottak *Ady* életében és költészetében. „Való igaz – írja –, hogy Nietzsche, Ibsen és más külföldi írók mellett a francia szimbolistáknak kiemelkedő szerepük volt *Ady* költői kibontakozásában, különösen Baudelaire csodálatos költészete nyűgözte le.” Ez igaz, de ahogy az utóbbi időben egyre többen vallják, köztük Illyés Gyula is, „*Ady* költészetének kiteljesedésében a népköltészetnek döntő szerepe volt. Ennek érzékelését, felismerését az is megnehezíti, hogy *Ady*, ellentétben másokkal – nem is annyira a magyar népdalokból, mint inkább a népmesékből, főként a tündérmesékből merített sokat.”

Önéletrajzi novelláiból, egyéb vallomásaiból tudjuk, hogy egészen kis gyermekkorától kezdve szerette a meséket: „az igazi, ősi elemeket hordozó tündérmeséket és az újabb keletű, nyomasztóan félelmetes, babonás történeteket és hiedelmeket kedvelte igazán.” A *Mikor a Bodrit legyőzték* című novellájából idézzünk egy rövid részletet:

„*Karolina asszony gyakran altatott mesékkel engem, ha a szobába beszabadult. Csupa gyermekes dolgokat mesélt. A kis egér vezeti az árva Sárít. A farkas megeszi a vasorrú bábát. Én belebújtam a párnámba, s úgy nevettem. Tiszta volt a látásom. A nagyok összefogtak, hogy bolondítsanak minket. Lehet, hogy van még falu másutt is. De az nagyon messze lehet. Az egér azonban nem beszél. A farkas sose is volt. Vannak szörnyetegek, de azok a levegőben röpködnek. Olyan a formájuk, mint az emberé. Ott van az öreg Mitru. Azt a múlt héten temették, de visszajár a temetőből. A hosszú Miska látta ezt is. A jegyenék alatt is táncoltak Szent János napjának éjén a tündérek. A kastélyba is ellátogatnak a régi Pelleyek.*”

„Az idézett sorokból azt is kiérezzük – fűzi a fenti részlethez Sára Péter –, hogy gyermekkorában maga is, mint általában a falusi emberek, hitt ezekben a történetekben, hatásuk éppen azért annyira mély és intenzív lehetett, hogy feltehetően *Ady* lelkületére, sőt egész költészetére is jelentős befolyást gyakorolhattak.”

„Fülemben ősmagyar dal...”

A népköltészet hatását keresve úgy látja Vargyas Lajos, hogy *Ady* verseiben található sorismétlések egyik, vagy talán legfontosabb forrása a magyar népköltészetből, a balladaköltészetből eredhet. „A maga korában a legfeltűnőbb volt *Az utolsó mosoly* ismétlése, minden egyes sor megkettőzése. Pedig ez nagyon ősi, emberi fogás, legtöbb példát találunk rá a népek költészetében. *Ady* ismétléseivel fel is kell tennünk, hogy a népköltészet példái hatottak rá.” Honnan ezek ismerete? Otthonról, az Érmellékről, az iskolából, Zilahról? Valószínűleg innen is, onnan is. „Érminszenet elmaradott világában sok olyan folklórhagyomány élhetett, amit ma csak a szakemberek ismerhetnek, de amivel ő akár az utcán is találkozhatott. Ezért

¹⁰ In Révai József: Válogatott irodalmi tanulmányok, 1968., 92-93.

¹¹ Sára Péter: Meseélmények, mesemotívumok *Ady* költészetében. In Tegnapi és holnapok árján. Tanulmányok *Ady*ról. Bp., 1977., 139-160.

bizonyosra veszem, hogy a népköltészet, népballada sajátos ismétlésformáit is onnan tanulta, szülőföldjén élte át sajátos hangulatukat. Ilyen a teljes sorismétlés – mint *Az utolsó mosolyban* –, ilyen a versszak 3-4. sorának ismétlése, vagy az anadiplózis, vagyis a sorok második felének átvitele a következő sor elejére, amivel *Az ágyam hívogat*ban találkozhatunk. Ez is, az *Egyedül a tengerrel* című Ady-vers is balladától eltanult formát sejtet.” Vargyas Lajos hívta fel a figyelmet arra, hogy Kriza János székelyföldi gyűjteményében található egyik ballada „például ugyanúgy ismétli a versszak 3-4. sorát, mint az *Egyedül a tengerrel*.”¹²

SZOMSZÉD LEGÉNY GYURKA

*Ablakba könyöklék gyöngye rácz mönyecske,
Hát künn sétál vala borbéj legény Gyurka;
Jer bé hezzám, jer bé borbéj legény Gyurka,
Jer bé hezzám, jer bé szomszéd legény Gyurka!*

*Söröm is jó vagyon, borom is jó vagyon,
Neköd ingyön adok, másnak pénzér adok,
Sönki sincsen itthon, csak én vagyok itthon,
Sönki sincsen itthon, csak én vagyok itthon. stb.*

EGYEDÜL A TENGERREL

*Tengerpart, alkony, kis hotel-szoba.
Elment, nem látom többé már soha,
Elment, nem látom többé már soha.*

*Egy virágot a pamlagon hagyott,
Megölelem az ócska pamlagot,
Megölelem az ócska pamlagot. stb.*

Illyés Gyula a népköltészetéről szóló, 1976-ban megjelent könyv terjedelmű tanulmányában természetesen Adyról is szól, kutatván-keresvén azokat a csomósodási pontokat, ahol látható vagy érezhető a népköltészet hatása. Ez nem a fölszínen mutatkozik meg, hanem a mélyben – véli Illyés. „Tán öntudatlanul, csak ösztönével követve; de annál inkább a lényegét érintve. Elsősorban verseinek tagoló, élőbeszédűen lüktető ritmusával. » Fülemben még ősmagyar dal rivall« – mondta mégis programszerűen pályanyitó versében. Azután új képalkotásával, asszociációs eredetiségével.”¹³ Véggkövetkeztetésként és összefoglalásként pedig azt mondja Illyés, hogy mindezek, a versek szimbolikája is, a különös képalkotási módja is abba a parasztkörnyezetbe, azokhoz a dalokhoz vezet, amelyet gyermekkorában hallott és maga is fűjt.

Ilyen volt, ilyen lehetett a híres *Főlszállott a páva...* kezdetű népdalunk, amely elég sok fejtörést okozott már eddig, hisz teljes bizonyossággal nem állíthatjuk, hogy Szilágyságból

¹² Vargyas Lajos: Az Ady-versek ritmusához. In Keleti hagyomány – nyugati kultúra. Bp., 1984., 285-286.

¹³ Illyés Gyula: Hattyúdál ébreszt vagy lehet-e a népnek művészete? Bp., 1976., 30.

ismerte Ady, de a híres versén kívül nem is egyszer idézi a prózájában. Idézzünk röviden Adynak két írásából: elsőként az *Éljen a vármegye* című a Budapesti Napló 1907. december 19. számában megjelent cikkéből egy részletet:

„Mocsáry Lajos, aki egyébként európai ember, a Kossuth-Apponyi forradalom idején tanácsokat adott a vármegyének. Ezek a tanácsok olyanok voltak, mint a vármegye maga: büszkék és ostobák. Lökjön el a vármegye mindent, ami betű, ami értelem, ami új. Tegyen úgy, mint II. József korában: hordassa máglyára az írásokat és nyomtatványokat. Jó tanácsok voltak ezek, s Magyarországon mindig megfogadta az ilyen tanácsokat a vármegye. Hajh, a vármegye nem változott századok óta: az alispán piros borral itat ma is. S a páva csak a leg-ritkább esetben száll föl a vármegyeházára, szegény legények szabadulására.”

A *Víg Avay Ábris* című novellája szintén Szilágyságba, Nagykárolyba vezet. Itt, ahogy az elején olvassuk, Avay Ábris bácsinál és feleségénél, Guthy Ágnes néninél volt Ady régen kosztos diák. Avay Ábris a *víg* előnevet a túlon túl mulató kedvéért kapta. Néha három-négy napra is eltűnt dalolni, mulatozni, és ha olykor éjnek idején hazatért, vén és rossz gyerekként, rekedten és vígan folytatta otthon is a nótát: azt dalolta, hogy „Az alispán kalapomhoz rózsát tett”, avagy „Fölszállott a páva a vármegyeházra”.

*Az alispán kalapomhoz rózsát tett,
Most is ott van, ha eddig el nem vezett.
Rózsa mellett szép a piros tulipán,
Piros borral itatott az alispán.*

*Részeg volt az ősapám is hajdanán,
Mikor királyválasztás volt Pest-Budán.
Szegényember, már ő többet nem iszik,
Bort ide hát, had' iszom én reggelig!*

Ez a népies műdal igen népszerű volt Ady idejében. Színi Károly 1866-ban közölte, 1882-ben pedig Limbay Eleméernél, Erkelnél pedig a „Két pisztoly” kéziratában is fellelhető: így elképzelhető, hogy a népszínmű alapján ismerte Ady a szöveget s talán a dallamot is.¹⁴ Kerényi György könyvéből, Kiss Lajos leírásából az előadásmódját is tudjuk, s azt is, hogy az Eötvös Collégium diáksága a fenti szöveggel énekelte még 1920 táján is.

¹⁴ In Arany János népdalgyűjteménye. Közzéteszi: Kodály Zoltán és Gyulai Ágost. Bp., 1952., 64.

Visszatérve a novellához, és az ott említett *Felszállott a páva...* kezdetű dalhoz, valószínű, hogy ez a novella a vers keletkezésének lehetséges magyarázatát adja. Hisz ide, Nagykárolyba vezet, ahová szintén az Ábris bácsi énekelte dal is. És itt állt, és ma is látható az iskolával szemben magasodó „ódon, vad vármegyeháza” szürke tömbje. Ide vezet tehát, vagy innen eredeztethető az új szeleket, új csodákat váró Ady hite is. A *Fölszállott a páva* című, és a népdalt idéző vers, amely 1907 márciusában született.

Zsoltározzatok!

Nagykárolyban a piaristákhoz adták szülei Adyt továbbtanulni. Itt bizonyára megtanulta a kotta olvasását is, és amikor „az ötödikes gimnazista Zilahra kertült, istentiszteleteken, az ősi református templom óhangú orgonájának segítségével a régi, elrongyolt kálvinista zsoltáros könyvekből” – a megszerzett kottaismerete alapján – énekelni is tudott.

„Többször észrevettem – írja Papp Viktor, aki kora ifjúságától haláláig ismerte Adyt –, hogy amikor mint kórusban dudorászó diák a zilahi orgona sípjai mögött meghúzódva...a régi kálvinista versezeteket olvasgatta valamelyik öreg-öreg templomos könyvből. (...) *Az Illés szekerén* kötetnek fenséges zsoltárai ezeknek az ősi könyveknek illatából fakadhattak.”

Ezután lépünk be a templomba: abba a kis kálvinista templomba, ahová Adyék is jártak Érmindszenten, vagy a zilahi templomba, ahová diákkorában járt, és ahol megismerte, és énekelte a zsoltárokat. Nem egy verse őrzi címében vagy formájában ezeknek emlékét. Kiragadva csupán néhányat sorolunk itt fel: *Mammon-szerzetes zsoltára; Vezeklő vigadozás zsoltára; Ha tanultunk zsoltárokat; Az Isten harsonája; A Sion hegy alatt*. Erről az utóbbiról azt írja monográfiájában Király István, hogy a kereső ember látszik itt az istenkeresőben: az az ember, aki „lámpát tartva reszkető kezében járt a reménytelenségben, a Sion hegy alatt, s ki akart küzdeni valamiféle nyugtató értelmet a sorsa számára.”¹⁵

E verse valószínűleg 1907 pesti karácsonyán íródott: „olyan napon, amikor zúgtak a templomba hívó ünnepi harangok szerte a városban, s a naptárak piros betűje is az Úrra figyelmeztetett.”

¹⁵ Király István: Ady Endre. Bp., 1970., II, 405.

A vers címe a 65. zsoltárra, formája pedig a 13., 15. vagy 96. zsoltárra emlékeztet. Mintha ezeknek volna egyik formai variánsa.

Ide tartozónak érezzük – mert egyházi ének, a búcsúsok énekszava csendül föl benne – a pócsi Máriát idéző bűnbánó Ady-költeményt, amelyet fohásznak is mondhatunk. A versben többször előkerül az *Oh, Mária...* kezdetű egyházi ének, amelyet a híres pócsi búcsúból hazafelé menet énekeltek. Ady verse kapcsán idézzünk egy ilyen Mária-éneket:¹⁶

OH MÁRIA, KINYILT VIRÁG

Oh, Má-ri-a, kinyilt vi-rág. Kit ál-dásul nyertu vi-lág, Mennyszág-nak
aj-ta-ja, Boldogságos Szűz-a-nya! Száz-e-zerszer üdvözlégy,
Száz-e-zerszer áldott légy, Minket ke-gyel-med-be végy!

Bűnösöknek pártfogója, / Híveid vigasztalója, / Megtérők segítsége, / Légy szívünk reménysége!

Csodálkozott ég s föld rajtad, / Midőn születed Megváltónkat, / Hogy Isten anyja lettél, / Akitől teremtettél.

Egek drága ékessége, / Angyalok gyönyörűsége, / Lelkünk áldva magasztal, / Mert teljes vagy malaszttal.

Téged hódolva tisztelnek, / Égben s földön minden szentek, / Bár oly tiszták lehetnének, / Hogy méltán dicsérhetnének.

Dicsérünk a szent atyákkal, / Akik lelkes buzgósággal / Hirdetői valának, / Jézus tanításának.

Mennyszágnak királynéja, / Szűz Mária, Krisztus anyja, / Atyaisten leánya, / magyarok szószólója.

Általad sok megtért lelkem / Mennyekben koronát leltek. / Légy nekünk is oltalmunk, / Hogy egekbe juthassunk.

(Minden vers végén: Százezerszer üdvözlégy, / Százezerszer áldott légy, / Minket kegyelmedbe végy!)

¹⁶ Volly István: Karácsonyi és Mária-énekek. Bp., 1982., 497. Énekelte: Kapal Péter (80 éves) Nógrádbercel, 1933.

Három Holló

„Nem mindegy, milyen zenét hallott a lyrai költő: Ady: Befűtta az utat a hó. (Nagy költőink zenei műveltsége.) Csak azt variálja, amit hallott. Újat is csak azok alapján találhat ki” – írta egyik jegyzetében Kodály Zoltán.¹⁷ Az említett ének, a *Befűtta az utat a hó...* kezdetű dal, Révész Béla szerint Ady egyik kedves dala volt, amely Allaga Géza zenetanárnak, zeneszerzőnek az egyik szerzeménye. Az 1862-ben készült *A szerelmes kántor* című operettben – Tóth Kálmán versének felhasználásával – dalbetétként szerepel, innen lett közismert és közkedvelt. Ezt ismerhette és dalolhatta a költő, vagy inkább ezt dalolták neki.¹⁸ S hogy miért, arról a szöveg sokat elárul:

*Befűtta az utat a hó, céltalanul fut a fakó,
Eleresztve kantárszára, búbánatban a gazdája.
Betyárlegény ül a lovon, nagyot sóhajt olykor, olykor,
„Hogy így megcsal, sose hittem, büntesse meg az Úristen”*

*Csaplárosné, piros virág, egy csattanás nem a világ
Csókoljon meg, ha szíve jó, áldja meg a mindenható
Részegítse meg a betyárt, kinek a kend bora nem árt
Csaplárosné, piros rózsa, részegítse meg a csókja.*

*Akárki az istennyila, rabol, gyilkol a határba',
A vármegye katonája, csak a lovam nyomát járja.
Betyár volt az édesapám, öregapám nemkülönben.
Becsületes igaz ember, hogy lett volna énbőlőlem.*

*

Többen is szóltak a mulatós, cigányozó Adyról. Papp Viktor azt írja, hogy „a Zilahon töltött négy esztendő sok diákos mulatozással és természetesen cigányozással járt.” Ilyenek lehetnek a debreceni, nagyváradai évek is: „valószínűleg sok-sok mulatozás, sok-sok ital, és sok-sok cigányozás”. És nem voltak különben a pesti, hajnalig tartó ivászatok sem. Ady pesti éjszakáiról Fülep Lajos szép visszaemlékezést írt. Az Opera melletti Három Holló – ma emléktábla jelöli – volt Ady és társai törzshelye. A helyszínt és a látványt így idézi fel Fülep Lajos:

*„A fal mellett magas hátú dívány, középen ült Ady, jobbján Révész, balján Pethes, előttük ke-
rek asztal, Pethes előtt ülök én, velük szemben az asztalra borulva Doktor János. Az én hátam
mögött a fekete zongora, előtte férfiú, valami akkori slágert ver ki a zongorán, hozzá fújja a
szöveget is, a nem nagy helyiségben minden asztalnál ülnek, danolnak, hejehujáznak, a füstöt
vágni lehet. (...) Bor az asztalon, ... Ady felemelt karral veri a taktust, fújja a slágert, nem han-
gosan, inkább csak a szája mozog hozzá automatikusan.”¹⁹*

„Énekhangja különben sohasem volt, a nótázó vígasságokban is inkább csak szöveggel zenélt” – tehetjük a fentiekhez Papp Viktor megjegyzését, aki – ahogy ő írja – Ady választott házi cigánya volt. Mulatozás közben Ady ügyes ravaszkodással mindig elővetette Papp Vik-

¹⁷ Kodály Zoltán: *Magyar zene, magyar nyelv, magyar vers*. Bp., 1993., 352.

¹⁸ Erről részletesen: Révész Béla: *Ady Endre* (Második közlemény). In *Nyugat*, 1921., 16. szám

¹⁹ Fülep Lajos: *Ady Endre éjszakái és éjszakája*. In Fülep Lajos: *Művészet és világnézet*. Bp., 1976., 60.

torral a hegedűt és kikényszerítette a nótákat. Legutoljára a *Csókolom a kis kezedet* nótát játszottam neki” – írja vallomásában.

A címben jelzett valcer is Papp Viktorhoz kapcsolódik. Ennek történetét Dénes Zsófia az *Élet helyett órák* című életrajzi könyvében idézi fel. A helyszín a hűvösvölgyi Park panzió: Ady Endre 36. születésnapján vagyunk, 1913 őszén. A vacsora késő éjfélig nyúlik, a vendégek egy része már haza is ment, a szobában borgőz és kavargó cigarettafüst, a naptár és az óra már a másnapot jelzi. Ekkor Papp Viktortól – aki a polgári életben akkor minisztériumi fogalmazó és világhi volt, születését illetően szintén szilágysági – a szekérnótát kérte, követelte Ady.

„A gascognei legény engedelmesen fölkel, ment a szoba tulsó végébe a hegedűjéért, kivette a tokjából és mint Murger bohémje, megállt Ady mellett.²⁰ Felcsendült pedig egy lassú ütemű, pasztell árnyalatú franciás keringő, amely arra termett, hogy az ember a fáradságát és céltalanságát beleérezze. Aztán átfűt az egész, mintha egy utolsó mozdulattal mégis utána kellene kapni valaminek. Giccs? Valószínűen. De néha kell ám a giccs is. Különösen a cigányozó embernek. Mert az megszokta, hogy a népies nóták sima felületét, virágbeszédét jelképesnek érezze, és a maga súlyát, szenvedélyességét helyettesítse belé. Így lesz néha patakából tengerfenék. Ilyesmi történt a *szekérnótával* is.”

Hasonlóan vélekedik erről maga a szerző is: „Írtam egyszer egy kis, igénytelen valcert. Rokokoidők zenélő órájába való apróság. [Ady] Annyira megszerette ezt a kis semmisséget; hogy hetekig dúdolta s egyszer csak, természetesen ösztönzésem nélkül, ígérte, hogy meg fogja verselni. Meg is tette, de nem verset írt hozzá, hanem költeményt. (...) A finomkodó muzsikához terhes gondolatokkal vívódó, tipikus Ady-költeményt írt, melyet szótagszáma szerint lehet a melódiának aládalolni, de hangulatában teljesen elüt a zene és a szöveg.”

Így vélekedik tehát a szerző a *Papp Viktor valceréhez* című költeményről, aki akkor, 1913 novemberében, az egyik éjjel rogyásig húzta Adynak a szekérnótát.

*

Befejezésül még egy muzsika ihlette Ady-versről szólunk: ennek ismerjük születési körülményeit, másrészt ez olyan Ady-vers, amely közvetlen népdal-élményt rejt, jóllehet, *A cigány vonójával* cím a mulatozó, cigányozó Adyra vall.

A strófák 10,10, 8, 10-es sorokból állnak. Ezt azért hangsúlyozom, mert a vers végén egy hasonló felépítésű népdalidézet áll, amelyet Ady – ezt is a Papp Viktortól tudjuk – két hétig keresett emlékezetében. Valószínűleg a költemény utolsó versszaka készen volt már, s mert nem talált oda illő népdalt, egy ideig félretette. Pontosabban folyton duruzsolta, dudorászta, skandálta, morzsolta fogai között, még evés közben is. „Egy hajnalon megtalálta” – írta visszaemlékezésében Papp Viktor. Először a versben megszólaló újstílusú népdalunk egyik változatát idézzük két strófával, majd a Móricz Zsigmondnak dedikált vers első és utolsó három strófáját.

*Lement a Nap a maga járásán,
Sárga rigó szól a Tisza partján.
Sárga rigó meg a fülemile,
Szép a rózsám, hogy váljak meg tőle?*

²⁰ A bohém kifejezés Henri Murger 1845-ben megjelent *A bohémek életének jelenetei* című műve alapján vált népszerűvé, amelyet Puccini a *Bohémélet* című operájában is felhasznált.

*Ha meghalok, temetőbe visznek.
A síromra fakeresztet tesznek.
Jöjj ki hozzám holdvilágos este,
Úgy borulj le a sírkeresztemre.²¹*

A CIGÁNY VONÓJÁVAL

Móricz Zsigmondnak, akit már nem is tudok jobban szeretni.

*Vadászgatnak multamban a gondok:
Ki szoknyáért futkostam bolondot?
Megérte vagy meg nem érte?:
Késő van már, mit bágyasszak érte.*

.....
*Bús violám, akarsz lenni rózsza?
Rózsza kell most, nem tehetek róla:
Hogyha eddig nem engedtem,
Ne kacagjon ki a világ engem.*

*Felednélek, ha nagyon akarnám,
Eléldelnék a magam hatalmán
Boros szívvel kihevülve.
S, jaj, mi lenne, hogyha sikerülne?*

*»Lement a Nap a maga járásán,
Sárgarigó szól a Tisza partján,
Sárgarigó, fülemile,
Szép a rózsám, hogy váljak meg tőle?«*

*

A századvég népszerű magyar zenéjének légköre vett körül mindenkit, aki Magyarországon élt – írta Kodály a *Szentirmaitól Bartókig* című tanulmányában. „Ezeket a nótákat dalolta Ady diáktársaival a zilahi éjszakában. Amint Arany Jánost jobban értjük, ha forgatjuk a gyermek- és ifjúkora maga följegyezte népszerű dalait, úgy Adyt is jobban értjük, ha tudjuk, miket dalolt.”

Jobban vagy másként látjuk és értjük a költőt, ha a közvetlen vagy közvetett népköltészet, zenei hatásokat, élményeket is ismerjük. Ha tudjuk, hogy Ady mit énekelt, mire mulatott, vigadozott vagy búsult. Hol és hogyan hallgatta a muzsika pengését. Így talán másként látjuk az embert is: a mulató, a halni készülő, a magyarság sorsáért aggódó, zsoldárt éneklő, magyar nótát dúdoló Ady Endrét, aki „nem tudósa, nem értője, hanem érzője” volt a zenének.

²¹ Kodály *Első vonósnégyese* (1910) népdal tematikával kezdődik: az első tétel bevezető, lassú tételében a *Lement a nap a maga járásán...* kezdetű népdalunk elmélkedő hangú dallamát dolgozta fel.